

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.22.041:378.147.018

НАТАЛІЯ ДЕМ'ЯНЕНКО
(Київ)

САМОСТІЙНА РОБОТА МАГІСТРАНТІВ У СИСТЕМІ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ЗАСАДИ

Аналізовано проблему управління самостійною роботою магістрантів у системі модульного навчання, що забезпечує розвиток таких якостей особистості, як самоорганізація, самоконтроль, самооцінка.

Ключові слова: модульне навчання, самостійна робота, управління, система контролю, індивідуальна програма, навчальні елементи.

Самостійну роботу магістрантів розглядаємо складовою контекстно-професійної моделі їх підготовки. Сьогодні на цей вид діяльності відведено до половини всього навчального часу. Крім того, самостійна робота має організовуватися й під час аудиторних занять, що, правда, нормативно частка останнього виду жодними документами не визначена. Таким чином, у загальному обсязі навчальної роботи магістранта самостійна робота займає навіть більше половини всього часу, відведеного на освоєння освітньо-професійної програми. Значення самостійної роботи посилюється і у зв'язку з реалізацією у вищій професійній освіті основних положень Болонського процесу, якими передбачено переміщення вектору від репродуктивної освіти у сферу пізнавальної активності магістранта (за умови посилення індивідуально-тьюторської роботи викладача). Безумовно, процес, пов'язаний з активізацією самостійної роботи магістрантів у процесі навчання, має бути керованим і контрольованим, що й визначає роль викладача як організатора самостійної роботи з конкретної навчальної дисципліни.

Звертаючись до проблеми організації і змісту самостійної роботи на магістерському рівні підготовки, маємо на увазі всю самостійну діяльність магістрантів під час аудиторних занять і поза аудиторією як за участі викладача, так і в його відсутність, спрямовану на досягнення навчальної мети. При цьому управління самостійною роботою полягає у створенні оптимальних умов для її повноцінного здійснення, формування навичок самоосвіти і самоорганізації, необхідних для досягнення високого рівня професійної кваліфікації, подальшого підвищення її рівня за мірою накопичення професійного досвіду [4, с. 108 - 109].

Постановка проблеми вимагає звернення до категорії «модуль» (від лат. *modulus* – міра). У педагогічній науці модуль розглядається як частина дидактичної системи. За змістом – це повний, логічно завершений блок. Відповідне трактування наводиться, зокрема, в Енциклопедії освіти (К., 2008): «Модуль – задокументована, логічно завершена, відносно самостійна, цілісна частина освітньої, освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, стажування), сукупність теоретичних і практичних завдань відповідного змісту та навчально-методичного забезпечення із завершальними контрольними заходами, що мають на меті встановити рівень успішності суб'єкта навчання» [5, с. 516]. Педагогічний енциклопедичний словник (М., 2003) пропонує визначення терміну «модульне навчання» як

«організації освітнього процесу, де навчальна інформація розподіляється на модулі (відносно закінчені й самостійні одиниці, частини інформації)». Зазначається, що модульне навчання сприяє активізації самостійної роботи студентів [8, с. 146].

У логіці відмітимо, що зародження модульного навчання відноситься до початку 70-х років ХХ ст. Один із його засновників Дж. Рассел визначив модуль як навчальний пакет, що охоплює концептуальну одиницю начального матеріалу і відповідні дії тих, хто навчається. Дещо більш уживаним є трактування П.А.Юцявіченя, за яким «модуль – блок інформації, що включає логічно завершену одиницю навчального матеріалу, цільову програму дій, методичне керівництво та забезпечує досягнення поставлених дидактичних цілей» [10, с. 12].

Сутність модульного навчання полягає у реалізації самостійної роботи за запропонованою індивідуальною траєкторією (цільовою програмою дій, банком інформації і методичним керівництвом щодо досягнення поставленої дидактичної мети). Цей вид навчання відрізняється проблемним підходом, творчим ставленням студентів до процесу навчання. Його гнучкість пов'язана з індивідуалізацією навчання на основі багаторазової діагностики щодо визначення рівня знань та дидактичних потреб особистості. Суть полягає у розподілі дидактичного матеріалу на окремі взаємопов'язані навчальні елементи, кожен з яких є спеціально розробленим і відповідно оформленим навчальним питанням, що й дозволяє індивідуалізувати навчальний процес. Не менш вагомим фактором є реалізація модульного навчання як доповнення до традиційних форми підготовки, поєднання з ними. Це один із шляхів реалізації особистісно орієнтованого педагогічного процесу. Він передбачає структурованість змісту навчального матеріалу, чіткі вимоги до знань і способів діяльності, алгоритмізацію праці. Не випадково, до провідних принципів модульного навчання, крім модульності, відносять: структуризацію (виділення окремих елементів змісту навчання); динамічність; дієвість; гнучкість, усвідомлення перспективи; різнобічність методичного консультування і паритетність [3, с. 17].

У цілому модульність означає побудову навчання за окремими функціональними вузлами-модулями, призначеними для досягнення конкретної мети. Кожен модуль має бути представлений логічно завершеним блоком, що інтегрує різні види і форми навчання. Саме з цих блоків формується єдиний зміст навчання. Елементи самого блоку-модуля взаємопов'язані й рухомі. Гнучкість такого рішення базується на варіативності рівнів складності навчальної діяльності. Структуризація змісту навчання передбачає компонування навчального матеріалу в рамках модуля як єдиного цілого, спрямованого на досягнення інтегрованої мети. Динамічність – зміна змісту модуля в залежності від соціального замовлення, спрямована на розв'язання суперечності між стабільним і змінюваним змістом навчального матеріалу. Дієвість означає формулювання мети в термінах методів діяльності та способів дій. Навчання ж має будуватися на основі проблемного підходу до засвоєння знань. Принцип гнучкості передбачає пристосування змісту навчання до особливостей навчального процесу, його індивідуалізацію. Індивідуальна програма на кожному етапі навчання має супроводжуватися усвідомленою перспективою реалізації комплексної дидактичної мети, особистої значущості очікуваного результату. Різнобічність методичного консультування і паритетність відображається у суб'єкт-суб'єктності відносин «викладач – студент». При цьому основна функція викладача в модульному навчанні визначається як консультативно-координувальна. Оскільки в модульному навчанні однією з основних цілей є формування в студентів навиків самоосвіти, весь процес будується на основі усвідомленого цілепокладання і самоцілепокладання. Усвідомленість навчальної діяльності означає переведення діяльності викладача з режиму інформування в режим консультування і управління. Викладач звільняється від суто інформаційних функцій, делегуючи модульній програмі деякі функції управління, які стають функціями самоуправління.

Основним засобом модульного навчання є модульна програма, що складається з окремих модулів, від якості яких залежить навчання в цілому. Не випадково, Сучасним словником іншомовних слів (Харків, 2009) модуль трактується як «розділ навчальної програми – частина навчального курсу, орієнтована на досягнення ряду пов'язаних між собою цілей і має тривалість від кількох годин до кількох тижнів навчання» [7, с. 442]. Модульна програма будується на основі логіки засвоєння нового знання. Це система засобів, прийомів, за допомогою і посередництва яких досягається розвиток самостійної пізнавальної діяльності студентів. Серед основних принципів побудови модульних програм: цільове призначення інформаційного матеріалу; поєднання комплексних, інтегрованих, дидактичних цілей; повнота навчального матеріалу; відносна самостійність елементів; реалізація зворотного зв'язку; оптимізація передавання інформаційного і методичного матеріалу; фундаментальність змісту навчального матеріалу.

Цикл модульного навчання в цілому і модульної програми зокрема пов'язаний із проблемною ситуацією: на першому (попередньому) етапі створюється мотивація, формується усвідомлений інтерес суб'єкта; на другому – виділяється зміст необхідної діяльності; на наступних етапах відбувається оволодіння видами діяльності в процесі засвоєння знань. Ефективність і результативність циклу навчання, навчальної діяльності базуються на можливості корегування логіки структурування дій. Це основоположний момент у модульному навчанні [9, с. 10]. Особливо важливою для модульної програми є правильно розроблена система контролю, що забезпечує: корекцію навчальної діяльності (індивідуально орієнтовані тьюторські завдання); проміжний контроль знань після вивчення кожного навчального модуля (поетапне тестування); підсумковий контроль, спрямований на визначення рівня засвоєння змісту дисципліни (комплексна контрольна робота).

Технологія конструювання модульної програми навчальної дисципліни передбачає опертя на основні предметні ідеї курсу. Далі навчальний зміст об'єднується навколо ідей у блоки, після чого формується комплексна дидактична мета. Вона має два рівні: засвоєння навчального змісту магістрантом та орієнтацію на використання матеріалу у практиці, а також – на перспективи його вивчення. Далі виділяється інтегрована дидактична мета і формуються модулі, кожен з яких передбачає реалізацію власних дидактичних цілей, сукупне досягнення яких і забезпечує комплексну дидактичну мету. При цьому інтегрована дидактична мета поділяється на часткові дидактичні цілі. На основі останніх виділяються навчальні елементи. Кожній частковій дидактичній меті відповідає один навчальний елемент. Структура модуля складається з навчальних елементів. У нульовому навчальному елементі фіксуються мета і завдання модуля. Перший елемент передбачає перед кожним модулем вхідний (тестовий) контроль, що дозволяє отримати інформацію про рівень готовності магістрантів до роботи. Саме у цей час можна провести відповідну корекцію знань. Наступні навчальні елементи поетапно охоплюють зміст дисципліни. Наприкінці кожного з них відбувається поточний (проміжний) контроль/самоконтроль. В останньому елементі модуля здійснюється вихідний контроль, підводяться підсумки. При повному переведенні на модульне навчання його обов'язковим елементом виступає рейтингова система оцінювання знань із виставленням балів за результатами кожного модуля. У цілому послідовність дій у побудові навчального модуля виглядає наступним чином: 1) формування блоку-модуля змісту теоретичного навчального матеріалу теми (виявлення навчальних елементів теми, зв'язків між ними, формування логічної структури навчальних елементів, визначення рівнів їх засвоєння, вимог до рівнів та усвідомленості засвоєння); формування блоку алгоритмічного припису умінь (виявлення рівня сформованості; систематизація; формування основи блоку алгоритмічного припису у вигляді логічної структури навчальних умінь (мотиваційна структура дій, си-

стеми орієнтовних, виконавських, контрольних, коректувальних дій, управлінських дій викладача, тимчасова регламентація навчальної діяльності в межах відповідного циклу)) [6, с. 23].

Цикл управління модульним навчанням складається з наступних елементів: педагогічний аналіз; постановка мети, планування і підготовка модуля; організація, контроль, регулювання і корекція. Завдання викладача – мотивувати студентів, здійснювати управління їх навчально-пізнавальною діяльністю через модуль і безпосередньо консультувати. Зі зміною діяльності змінюється і зміст підготовки викладача до занять. Тепер він готується не до пояснення нового, а до найефективнішого управління працею студентів. Оскільки управління здійснюється через модулі, то завдання полягає у грамотному формулюванні інтегрованої дидактичної мети модуля і структуруванні навчального змісту під неї. Воно обов'язково передбачає аналіз викладачем власного досвіду, знань, умінь, пошук досконаліших технологій. Обґрунтування мети діяльності магістрантів, визначення програми їх дій, передбачення можливих труднощів, чітке визначення форм і методів у процесі оволодіння технологією модульного навчання – все це сприяє професійному зростанню викладача. По суті, таким є шлях його самовдосконалення, самореалізації.

Безсумнівно, модульне навчання має низку переваг: 1) магістранти працюють самостійно (за консультативної допомоги викладача) і, як наслідок, досягають конкретної мети навчально-пізнавальної діяльності – закріплення знань, формування вмінь; 2) працюючи переважно самостійно, магістранти набувають навичок самоорганізації, самоконтролю й самооцінки, що дає їм можливість усвідомити себе в діяльності, особисто визначити рівень оволодіння знаннями і вміннями, відмітити недоліки й ліквідувати їх; 3) використання модулів дозволяє модернізувати традиційні методи навчання; 4) допомагає вирішити низку завдань навчання і виховання, зокрема: виявлення, актуалізацію і використання особистого досвіду магістрантів; розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей; включення кожного в діяльність, що відповідає зоні його найближчого розвитку; визначення індивідуальної програми навчання; створення умов для самопізнання, самовизначення і самореалізації; диференціацію процесу навчання; досягнення паритетності у відносинах із викладачем; вільного вибору завдань; забезпечення позитивних результатів навчання і виховання; формування вмінь орієнтуватися в завданнях; формування адекватної самооцінки власних можливостей і здібностей [6, с. 23-24].

Водночас, не можна не відмітити, що переважання позитивного досвіду модульного навчання (скорочення часу на навчання у зв'язку зі збільшенням блоків інформації, самостійна пошукова робота магістрантів, яка формує навички самоосвіти, самоорганізації і самооцінювання; індивідуалізація навчання тощо) не знімає супутніх проблем. Серед них: тиражування матеріалу (оскільки кожен студент має отримати свої завдання для самостійної роботи за конкретним модулем); складність структурування навчальної інформації (опрацювання з цією метою значної кількості нормативних матеріалів, навчальних посібників, наукової літератури); психологічна проблема (подолання стереотипу репродуктивного способу подання матеріалу «роби як я»); обмеженість певним видом матеріалу (непридатність емоційно-образного або описового матеріалу). І все-таки, перспективи – за модульним навчанням, що визначається випереджувальним вивченням теоретичного матеріалу за допомогою блоків-модулів, алгоритмізацією навчальної діяльності, завершеністю та узгодженістю циклів навчання. Індивідуалізація та диференціація навчальної діяльності означає для викладача і студентів ситуацію вибору і забезпечує випускників можливістю подальшої самоосвіти, професійного зростання. Трансформація цілепокладання, діагностичність педагогічного аналізу, демократизм організації контролю, регулювання і корегування в рамках сучасної концепції управління освітнім процесом у вищій школі органічно пов'язані з пер-

спективною реалізацією науково обґрунтованих нових педагогічних засобів навчання і систем організації навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів. За оцінками ряду дослідників (М.Ж.Арстанов, П.П.Підкасистий), модульне навчання дозволяє скоротити навчальний курс дисципліни приблизно на 30% без наслідків для повноти викладу та глибини засвоєння матеріалу [1], надає можливість для поглиблення самостійної роботи магістрантів, формування суб'єкт-суб'єктних відносин викладач-студент на рівні співробітництва і співтворчості (А.М.Бойко) [2], поглиблення діалогічності їхнього спілкування та визнання провідною на магістерському рівні підготовки консультативно-тьюторської і управлінської ролі викладача. При цьому викладач має створювати в процесі навчання умови для розвитку мислення, інтелектуальної ініціативи магістрантів; навчити їх осмислено і самостійно працюючи з науковою інформацією, знаходити і використовувати необхідні дані; формувати в них основи самоорганізації і самовиховання; закріплювати навички пізнавальної активності й самоосвіти; розвивати кращі якості фахівця-професіонала.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арстанов М.Ж. Проблемно-модульное обучение: вопросы теории и технологии / М.Ж. Арстанов, П.П. Подкасистый, Ж.С. Хайдаров. – Алматы, 2002.
2. Бойко А.М. Виховання людини: нове і вічне / А.М. Бойко. – К.-Полтава, 2006.
3. Гареев В.М. Принципы модульного обучения / В.М.Гареев, С.П. Руликов, Е.М. Дурпо // Вестник высшей школы. – 2001. – № 8. – С. 15 – 20.
4. Григорян В.Г. Роль преподавателя в организации самостоятельной работы студентов / В.Г. Григорян, П.Г. Химич // Высшее образование в России. – 2009. – № 11. – С. 108 – 116.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К., 2008.
6. Коньшева А.В. Модульное обучение как средство управления самостоятельной работой студентов / А.В. Коньшева // Высшее образование в России. – 2009. – № 11. – С. 18 – 25.
7. Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів / Л.І. Нечволод. – Харків, 2009.
8. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М.Бим-Бад; Редкол. : М.М. Безруких, В.А. Болотов, А.С. Глебова и др. – М., 2003.
9. Шамова Т.И. Педагогические технологии и как их использовать / Т.И. Шамова. – Тюмень, 1997.
10. Юцявиченя П. Основы модульного обучения / П. Юцявиченя. – Вильнюс, 1989.

НАТАЛЬЯ ДЕМЬЯНЕНКО

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА МАГИСТРАНТОВ В СИСТЕМЕ МОДУЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ: ОРГАНИЗАЦИОННО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Анализируется проблема управления самостоятельной работой магистрантов в системе модульного обучения, что обеспечивает развитие таких качеств личности, как самоорганизация, самоконтроль, самооценка.

Ключевые слова: модульное обучение, самостоятельная работа, управление, система контроля, индивидуальная программа, учебные элементы.

NATALIA DEMYANENKO

INDEPENDENT WORK OF MASTERS IN THE CONDITIONS OF MODULAR STUDYING: ORGANIZATION AND MANAGEMENT

The article concerns the problem of the independent students' work in the system of modular teaching, which leads to the development of such personality's qualities as self-organization, self-control, self-appraisal.

Key words: modular education, independent work, management, control system, individual program, educational elements.

Одержано 7.07.2011, рекомендовано до друку 18.07.2011.